

## บทที่ ๓

### พฤติกรรมทางศีลธรรมของนักเรียนโรงเรียนกุสว้างสามัคคี ที่แสดงออกทางกาย และวาจา

บทนี้ จะได้นำเสนอพฤติกรรมทางศีลธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านกุสว้างสามัคคี มีขั้นตอนนำเสนอหลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์บทสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย การปฏิบัติกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศีลธรรม ดังต่อไปนี้

#### ๓.๑ พฤติกรรมทางศีลธรรมของเด็กและเยาวชนตามแนวคิดของนักวิชาการ

การจะทำให้เด็กและเยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคตได้นั้น จำเป็นต้องปลูกฝังในเรื่องศีลธรรมตั้งแต่ยังเยาว์วัย การที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมจริยธรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาต้องอาศัยปัจจัยหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็น พ่อแม่ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ บุคคลใกล้ชิด ที่สำคัญ หลักธรรม ที่จะใช้สอนให้กับเยาวชนนั้น จะต้องเลือกเรื่องที่เหมาะสม ควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้เยาวชนนั้น มีการเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ มีความยืดหยุ่น และนอกจากนั้นควรจะมีการหยิบยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมาเป็นตัวอย่างระหว่างการสอน นอกจากจะช่วยกระตุ้นความสนใจให้กับเด็กและเยาวชนแล้ว จะช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางความคิด ช่วยให้เด็กและเยาวชนสามารถฝึกการวิเคราะห์สิ่งดี หรือไม่ดี สิ่งใดที่ควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต สามารถรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงที่ปัจจุบัน เติบโตเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

##### ๓.๑.๑ ความหมายของพฤติกรรม

พฤติกรรมทางศีลธรรมเป็นการบ่งบอกถึงความอ่อนน้อมถ่อมตน ความเป็นคนดีได้รับการอบรมสั่งสอน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่แสดงทาง กาย และวาจา ดังเช่นพฤติกรรมทางศีลธรรมของนักเรียนโรงเรียนกุสว้างสามัคคี ดังต่อไปนี้

พฤติกรรม (behavior) หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกของสัตว์เพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้า หรือ สิ่งที่มากระตุ้น (stimulus) ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นทันทีหรือเกิดขึ้นหลังจากที่ถูกกระตุ้นมาแล้วระยะหนึ่ง เช่น ลูกนกเมื่อได้ยินเสียงแมลงร้องเพลงจะจำเสียงเพลงของแม่วัว ต่อมาเมื่อ

ลูกนกเติบโตถึงวัยที่จะร้องเพลง ลูกนกก็เรียนรู้ที่จะเทียบเสียงของตัวเองกับเสียงของแม่ที่เคยได้ยิน และจดจำไว้ทำให้ลูกนกร้องเพลงของพวกเดียวกันได้\*

พฤติกรรม คือ การกระทำของบุคคลทั้งภายนอกและภายใน พฤติกรรมภายในอันได้แก่ความคิดจิตใจเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมภายนอก คำว่าการพัฒนาตนในเชิงจิตวิทยา มักหมายถึง การกระทำเพื่อการเจริญส่วนตน ซึ่งเน้นที่การพัฒนาจิตหรือความคิดภายในก่อนพัฒนาพฤติกรรมภายนอก เพื่อให้พฤติกรรมภายในควบคุมพฤติกรรมภายนอก แต่ผู้ศึกษาก็จะต้องศึกษาพฤติกรรมทุกด้านของบุคคลเพื่อให้เกิดความเข้าใจตัวบุคคลโดยส่วนรวม ทั้งตนเองและผู้อื่น ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับปรับเปลี่ยน และพัฒนา เพื่อการดำรงตนอย่างเป็นสุขและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างได้ประสิทธิภาพ ศาสตร์ที่ให้ความรู้ด้านพฤติกรรม มีทั้งปรัชญาและจิตวิทยา ปัจจุบันเน้นให้ความสำคัญที่จิตวิทยา

เนื่องจากใช้วิธีวิทยาศาสตร์ในการศึกษาค้นคว้า ขั้นตอนวิธีวิทยาศาสตร์ในการศึกษาพฤติกรรมประกอบด้วย การกำหนดปัญหา ตั้งสมมุติฐาน รวบรวมวิเคราะห์ข้อมูล สรุปรายงานผล และนำผลที่ได้ไปใช้ ในการรวบรวมข้อมูลพฤติกรรมมีทั้งการใช้วิธีสำรวจตน และวิธีพฤติกรรมนิยม ในวิธีพฤติกรรมนิยมมีทั้งวิธีศึกษาตามสภาพจริงโดยสัมผัส ศึกษาลักษณะ สังเกต สอดถาม ทดสอบ สังเกต ศึกษารายบุคคล และวิธีทดลองซึ่ง ศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นและตัวแปรตาม ความเข้าใจเรื่องวิธีการศึกษาพฤติกรรมนอกจากช่วยให้เห็นที่มาของความรู้ด้านพฤติกรรมแล้ว ยังช่วยให้รู้จักวิเคราะห์ข้อมูลที่หลงใหลเข้าสู่ตนตามกระแสโลกาภิวัตน์ว่าควรเชื่อถือได้หรือไม่ในระดับใด และยังส่งผลสู่แนวทางการศึกษาหาคำตอบต่างๆ ได้ด้วยตนเองที่นอกเหนือจากการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดของผู้รู้

สำหรับแนวคิดในเรื่องธรรมชาติพฤติกรรมนั้น มีผู้ศึกษากันมาตั้งแต่ยุคก่อนคริสตศักราชจนถึงปัจจุบัน มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่ความเชื่อที่ว่ากายและจิตแยกเป็น ๒ ภาค จนถึงความเชื่อใหม่ที่ว่ากายและจิตคือสิ่งเดียวกัน กลุ่มแนวคิดในการศึกษาและอธิบายพฤติกรรมซึ่งเป็นกลุ่มจิตวิทยา ประกอบด้วย กลุ่มโครงสร้างนิยม กลุ่มหน้าที่นิยม กลุ่มจิตวิเคราะห์ กลุ่มพฤติกรรมนิยม กลุ่มเกสตัลท์หรือปัญญานิยม และกลุ่มมนุษยนิยม แนวคิดของแต่ละกลุ่ม นำไปใช้เพื่อการพัฒนาพฤติกรรมได้ต่างๆ กัน เช่น กลุ่มโครงสร้างนิยมเน้นการพัฒนาเป็นด้านๆ ด้วยการฝึกฝน กลุ่มหน้าที่นิยมเน้นเสริมสร้างประสบการณ์ กลุ่มจิตวิเคราะห์เน้นการเข้าใจผู้มีความผิดปกติและการช่วยเหลือให้ผ่อนคลาย กลุ่มพฤติกรรมนิยมเน้นการพัฒนาพฤติกรรมด้วยแรงเสริมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม กลุ่มเกสตัลท์เน้นการรับรู้โดยส่วนรวม และกระบวนการเรียนรู้ด้วยกลไก

---

\* บุญเกื้อ วัชรเสถียร, เอกสารประกอบการสอน วิชา ๔๒๔ ๑๑๑ Principles of Biology, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยกรุงเทพฯ, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

ทางปัญญา รวมทั้งการเข้าใจโลกทางความคิดของบุคคล กลุ่มมนุษย์นิยมเน้นการมองบวก การยอมรับกันและกันตามความแตกต่างระหว่างบุคคล และเน้นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ทุกคนควรมี โอกาสเท่าเทียมกันทั้งด้านการคิด การตัดสินใจ การเลือกวิถีชีวิตที่เหมาะสมสอดคล้องกับตนเอง ซึ่งไม่ว่าจะนำแนวคิดใดไปใช้บุคคลต้องเลือกรับปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมเป็นรายๆ เนื่องจากมนุษย์มีความแตกต่างระหว่างบุคคล<sup>๒</sup>

### ๓.๑.๒ ความหมายของพฤติกรรมตามแนวคิดของนักวิชาการ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายว่า “ธรรมคือความประพฤติ”, “ธรรมคือการดำเนินชีวิต”, หลักความประพฤติ, หลักการดำเนินชีวิต; คำว่าจริยธรรมนี้นักปราชญ์ประเทศไทยได้บัญญัติให้ใช้สำหรับคำภาษาอังกฤษว่า ethics หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรมหรือกฎศีลธรรม; จริยะ (หรือ จริยธรรม) อันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริยะ (พรหมจริยธรรม หรือ พรหมจรรย์) แปลว่า “ความประพฤติอันประเสริฐ” หรือ การดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ หมายถึง มรรคมิ้องค์ ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา<sup>๓</sup>

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต กล่าวถึง พฤติกรรมว่า การกระทำของบุคคล ซึ่งเป็นการแสดงออกในการตอบสนองหรือโต้ตอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในสภาพการณ์ใด สภาพการณ์หนึ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้ ได้ยิน นับได้อีกทั้งวัดได้ตรงกันด้วยเครื่องมือที่เป็นวัตถุวิสัยหรือเป็นปรนัย ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกหรือการตอบสนองนั้น เกิดได้ทั้งภายในและภายนอกร่างกาย เช่น การร้องไห้ การคิดการกิน การอ่านหนังสือ การเต้นของหัวใจ การกระตุกของกล้ามเนื้อ เป็นต้น<sup>๔</sup>

พรรณราย ทรัพย์ประภา ให้ความหมายไว้ว่า พฤติกรรม (Behavior) คือการกระทำใดๆ ก็ตามซึ่งสามารถสังเกตได้โดยบุคคลอื่น หรือโดยการใช้เครื่องมือ พฤติกรรมมิได้หมายความว่าเฉพาะแต่เพียงการแสดงออกทางด้านร่างกายภายนอกเท่านั้น ยังรวมไปถึงการกระทำหรือกิจกรรมภายในความรู้สึกรับของบุคคลด้วย<sup>๕</sup>

<sup>๒</sup> มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, เอกสารประกอบการสอน วิชาพฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาคน, (เลข : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕.

<sup>๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๒.

<sup>๔</sup> สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, การปรับพฤติกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๒.

<sup>๕</sup> พรรณราย ทรัพย์ประภา, จิตวิทยาอุตสาหกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๒.

ประธาน – ทิพวรรณ หอมพล ได้ให้ความหมายของคำว่า พฤติกรรม ไว้ดังนี้

๑) การกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสิ่งมีชีวิตและบุคคลอื่นสามารถสังเกตเห็นได้จากการกระทำกิจกรรมเหล่านั้น ซึ่งมีทั้งทางดีและทางไม่ดี เช่น การหัวเราะ การร้องไห้ เสียใจ การออกกำลังกาย เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ เป็นผลจากกระบวนการทางจิตวิทยา ได้แก่ การสนใจ การเรียนรู้ การจำ การลืม และความรู้สึกนึกคิด ๒) กระบวนการต่างๆ ของบุคคลที่ปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมของบุคคลเหล่านั้นออกมาในรูปของการกระทำ หรือการแสดงออกของมนุษย์ โดยมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ภายใต้กลไกของความรู้สึกนึกคิดของตนเอง มนุษย์ทุกคนจะมีกระบวนการของพฤติกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ทุกคนจะมีความต้องการและมีสาเหตุสนใจเป็นของตนเองอยู่ตลอดเวลา และสามารถตัดสินใจที่จะกระทำการต่าง ๆ ด้วยความรู้สึกนึกคิดเป็นของตนเอง สิ่งที่ปรากฏออกมานั้นเป็นพฤติกรรมของมนุษย์<sup>๖</sup>

ประกาศรี สืออำไพ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับจริยธรรมว่า “หมายถึง หลักความประพฤติที่อบรมกิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม มุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว ประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ความที่ควร ในการปฏิบัติตนอยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อยและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิ์และหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์”<sup>๗</sup>

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า “ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา โลกจะวินาศ ศีลธรรมกลับมา โลกจะสงบเย็น”<sup>๘</sup>

วัยรุ่นเป็นวัยช่วงกลางของชีวิตที่จะหันเหไปสู่วัยทำงานสร้างครอบครัวและเป็นพ่อแม่ที่ดีหรือร้ายได้ เป็นกลุ่มที่ต้องเรียนรู้ธรรมะเพื่อใช้นำทางเดินของชีวิตพ่อแม่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเอาใจใส่กับเยาวชนให้ดีให้มีศีลธรรม หรือดึงเยาวชนกลับมาสู่ทางธรรมะให้ได้ แล้วเยาวชนก็จะทำโลกนี้ให้น่าอยู่ เพราะเด็กและเยาวชนคือความหวังของครอบครัวสังคมและประเทศชาติในอนาคต ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า “การที่มนุษย์ในอนาคตจะมีฐานะทางศีลธรรมดีขึ้นก็เพราะเยาวชนมีศีลธรรมดีขึ้น มิฉะนั้นแล้วมันจะไม่มียุคอยู่ในโลกพร้อมกับที่ไม่มีศีลธรรมเรื่อง

<sup>๖</sup> ประธาน – ทิพวรรณ หอมพล, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : พิศัยการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๓-๗๔.

<sup>๗</sup> ประกาศรี สืออำไพ, พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘.

<sup>๘</sup> ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร, วาทะธรรมว่าด้วยศีลธรรม (พุทธทาสภิกขุ), (กรุงเทพมหานคร : บ้านลานธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๕๖.

นี้ขอเตือนซึ่งกันและกันไว้ให้ระลึกถึงอยู่เสมอว่ามนุษย์อยู่ได้เพราะศีลธรรมหมดศีลธรรมเมื่อไร ก็ไม่มีมนุษย์”<sup>๕</sup>

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการจากบทนำของการจัดทำหลักสูตร สาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา ตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ ศธ ๐๖๐๓/๔๓๘๘ เรื่อง ซึ่งเจแนวนวปฏิบัติเกี่ยวกับ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ ลงวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๕ ได้ประมวล เหตุผลและความจำเป็นที่คนไทยจะต้องศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาโดยสรุป ๓ ประการ คือ

๑. คนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนควรมีความรู้ความเข้าใจ และปฏิบัติ ถูกต้องต่อศาสนาที่ตนนับถือ

๒. คนทุกคนที่อยู่ในสังคมไทย ควรเรียนรู้พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นรากฐาน ของวัฒนธรรมไทย เป็นสถาบันใหญ่และเป็นสภาพแวดล้อมของสังคมไทย เพื่อดำเนินชีวิตและ ทำงานหรือทำหน้าที่ที่เป็นส่วนรวมในการพัฒนาสังคมไทยนั้นอย่างประสานกลมกลืนและได้ผลดี

๓. สังคมไทยอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งคำสอนจริยธรรม และได้ยอมรับระบบ จริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นมาตรฐานที่ยึดถือปฏิบัติตามตลอด คนไทยจึงควรเรียนรู้ พุทธจริยธรรม เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิต พัฒนาสังคมให้บรรลุประโยชน์และสันติสุข”

กระทรวงศึกษาธิการ ได้นำนโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาลมาดำเนินการ โดย กำหนดเป็นนโยบายและเป้าหมายการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ ปีพุทธศักราช ๒๕๕๐-๒๕๕๑ ว่า “เร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนักในคุณค่าของปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง... พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรม เป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้โดยเชื่อมโยง ความร่วมมือของ สถาบัน ครอบครัว ชุมชน สถาบันทางศาสนาและสถาบันการศึกษา โดยมี เป้าหมายให้ผู้เรียนได้รับการปลูกฝังค่านิยมในการนำคุณธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตตามหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”<sup>๖</sup>

จะเห็นได้ว่า การสร้างเด็กและเยาวชนให้เป็นมนุษย์ที่ประกอบด้วยศีลธรรมเพื่อ รับผิดชอบต่อบทบาทและทำหน้าที่ในฐานะที่พึงปฏิบัติต่อครอบครัว สังคม และประเทศชาตินั้นถือ ว่าเป็นปัญหาและเป็นภาระหนักอึ้งอย่างยิ่งสำหรับสถาบันครอบครัว ชุมชนสถาบันการศึกษาสถาบัน

<sup>๕</sup> พุทธทาสภิกขุ, เยาวชนกับความรอดของสังคม, ( กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๘.

<sup>๖</sup> กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : ครูสภา, ) หน้า ๗.

<sup>๗</sup> กระทรวงศึกษาธิการ, นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๐-๒๕๕๑.   
 ดูรายละเอียดใน <http://www.obec.go.th/plan51/planobec51.doc>. (๒๕ ก.พ. ๒๕๕๖)

ศาสนาที่จะพัฒนาระบบความคิดของเยาวชนให้เห็นถูกต้องได้ ในภาวะสังคมที่บุคคลส่วนใหญ่ยังคงมุ่งมั่นแสวงหาแต่ความสุขทางวัตถุ เพื่อมาตอบสนองความต้องการที่เกินความจำเป็นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคม

สรุปความได้ว่า พฤติกรรม หมายถึง การแสดงออก การกระทำทุกอย่างของมนุษย์การกระทำหรืออากัปกริยาต่างๆ ของมนุษย์ที่ปรากฏออกมา ทางกาย วาจา ใจ ที่ถูกต้องดีงามอันบุคคลอื่นสามารถสังเกตเห็นได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และไม่สามารถสังเกตเห็นได้ โดยการกระทำนั้นมีทั้งดีและไม่ดี อันเป็นผลมาจากการตอบสนองความรู้สึกที่มีต่อสิ่งเร้า

### ๓.๒ การไหว้พระ และการฝึกสมาธิ แผ่เมตตา

กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ขอมมีผลต่อการปฏิบัติตนของนักเรียนที่มี ดังนั้นโรงเรียนคู่สว่างสามัคคีจึงร่วมกันจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับผู้ปกครอง คุณครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้นำชุมชนโดยกิจกรรมที่สำคัญที่นักเรียนควรนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม เพราะความมีศีลธรรมจะทำให้เยาวชนที่จะเติบโตเป็นพลเมืองของประเทศ เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในอนาคต มีหลายกิจกรรม เช่น การเข้าค่ายพุทธบุตร หรือค่ายคุณธรรมจริยธรรม การทำบุญตักบาตรการเวียนเทียนเป็นต้นมีประเด็นสำคัญในการศึกษาคนพบดังต่อไปนี้

การจัดกิจกรรมการไหว้พระ และการฝึกสมาธิ แผ่เมตตาของโรงเรียนคู่สว่างสามัคคี อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้ดำเนินกิจกรรมการไหว้พระ และการฝึกสมาธิ แผ่เมตตาโดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด จากการสำรวจข้อมูลพบว่าโรงเรียนจะให้ปฏิบัติในสถานที่และเวลาดังนี้

๑. หน้าเสาธงหลังเคารพธงชาติก่อนเข้าเรียนในภาคเช้า โดยวิธียืนทำสมาธิ ใช้เวลาประมาณ ๓-๕ นาที

๒. หน้าห้องเรียนก่อนเข้าเรียนในชั่วโมงแรกของแต่ละวัน โดยวิธีนั่งสมาธิ ใช้เวลาประมาณ ๓-๕ นาที

๓. หน้าห้องเรียนก่อนเข้าเรียนในชั่วโมงแรกของภาคบ่าย โดยวิธีนั่งสมาธิ ใช้เวลาประมาณ ๓-๕ นาที

๔. ก่อนเรียนของแต่ละวิชา โดยวิธีนั่งสมาธิบนเก้าอี้ ใช้เวลาประมาณ ๓-๕ นาที

๕. ในชั่วโมงเรียนวิชาจริยศึกษาหรือวิชาพระพุทธศาสนา ใช้เวลา ๕-๑๕ นาที หรือตามสมควรทั้งนี้ เมื่อจบการปฏิบัติสมาธิโรงเรียนจะให้นักเรียนกล่าวคำแผ่เมตตา หรือหากเวลาไม่พออาจงดก็ได้ส่วนกิจกรรมการเรียนการสอนในชั่วโมงเรียนวิชาจริยศึกษาหรือวิชาพระพุทธศาสนา ครูอาจารย์ผู้สอนอาจเพิ่มเติมกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น การจุดธูปเทียน

บูชาพระรัตนตรัย การกล่าวคำอาราธนาและถวายทานต่างๆ การทำวัตรสวดมนต์ การฝึกมารยาทไทย การกล่าวคำถวายตัวต่อพระอาจารย์ผู้ให้กรรมฐาน การแผ่เมตตา เป็นต้น<sup>๑๒</sup>

๖. โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมที่สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมเช่น กิจกรรมโฮมรูม เรื่องราวที่เกี่ยวกับตัวเด็ก เกี่ยวกับบุคคลและสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติรอบตัว นิมนต์พระมาแสดงธรรมะให้นักเรียนฟัง ทำสมาธิหรือนั่งสมาธิ เป็นต้น

๗. กิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ เช่น กิจกรรมวันไหว้ครู กิจกรรมวันเด็ก กิจกรรมวันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา กิจกรรมวันพ่อแห่งชาติ กิจกรรมวันแม่ กิจกรรมวันลอยกระทง เป็นต้น

๘. โครงการเสริมสร้างระเบียบวินัยในโรงเรียน เช่น กิจกรรมหน้าเสาธง สวดมนต์ไหว้พระ อบรมหน้าเสาธงจากครูเวร เป็นต้น<sup>๑๓</sup>

### ๓.๓ การเคารพบิดา มารดา และครูอาจารย์

การเคารพบิดามารดา และครูอาจารย์ ถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการแสดงออกถึงพฤติกรรมทางศีลธรรมลำดับต้นๆ เพราะบิดามารดา ครูอาจารย์เป็นบุคคลที่ควรยกย่อง ไม่ควรลบหลู่ดูหมิ่น เพราะท่านเป็นผู้มีพระคุณอย่างหาที่สุดไม่ได้ ดังจะอธิบายต่อไปนี้

“บิดามารดา” มารดาบิดาที่ว่าเป็นผู้เป็นทิศเบื้องหน้านั้น ด้วยเหตุผลว่า ท่านเป็นคนมีอุปการะก่อน ภาษาบาลีว่า “บุพพการี” เป็นผู้มาก่อน ให้การเลี้ยงดูบุตรธิดามาก่อน ให้การศึกษา ให้ที่อยู่อาศัย สำหรับมารดานั้น ท่านให้บุตรธิดาอาศัยทั้งในกายและนอกกาย คือ อาศัยอยู่ในครรภ์และอาศัยอยู่ในเรือนเมื่อคลอดออกมา อบรมบ่มนิสัยให้บุตรอยู่ในศีลธรรม จริยธรรมที่ดีงาม ทั้งพฤติกรรมทางกาย วาจา แม้กระทั่งจิตใจ มารดาบิดาต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนรับผิดชอบต่อการดำเนินชีวิตของบุตร จนกว่าจะมีครอบครัวรับผิดชอบชั่วดีต่อตนเองได้ มารดา บิดามีหน้าที่อนุเคราะห์บุตรโดยเหตุ ๕ ประการ คือ ๑. ห้ามจากความชั่ว ๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓. ให้ศึกษา ศิลปวิทยา ๔. หาภรรยาที่สมควรให้ ๕. มอบทรัพย์ให้ในโอกาสอันเหมาะสม<sup>๑๔</sup>

พ่อแม่ในครอบครัวจะต้องมีบทบาท นำลูก ๆ ในการพัฒนาจิตใจ มีจิตใจดี มีคุณธรรม จริยธรรมสูง มีความเสียสละ ให้ความรัก ความยกย่องซึ่งกันและกัน ให้เกียรติและศรัทธาซึ่งกันและกัน มีพฤติกรรมที่แสดงต่อกันด้วยความรัก ไม่ใช่อารมณ์ในการตัดสินปัญหา ควรเป็นผู้มี

<sup>๑๒</sup> สัมภาษณ์ นายจันทน์ ไชวัน, ผู้อำนวยการโรงเรียนกุสุมาวดี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

<sup>๑๓</sup> สัมภาษณ์ ด.ญ.สุรภา ศิริพันธุ์, นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

<sup>๑๔</sup> ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

เหตุผล เข้าใจปัญหา รับสภาพความจริง และหาวิธีแก้ปัญหา แก้ข้อขัดแย้งในครอบครัวให้ได้ถ้ามี ปัญหา แต่ควรที่จะจัดไม่ให้มีปัญหาเลยได้ยิ่งด้วย

ก) **หน้าที่ของบุตรต้องปฏิบัติต่อบิดามารดา** ตามหลักธรรมเรื่องทศ ๖ ได้กำหนดให้ บุตร ธิดาพึงบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. ท่านเลี้ยงเรามา เราจัก เลี้ยงท่านตอบ ๒. จักทำกิจของท่าน ๓. จักดำรงวงศ์สกุล ๔. จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมที่จะเป็น ทายาท ๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน<sup>๑๕</sup>

#### ข) **หน้าที่ของครูอาจารย์ที่มีต่อศิษย์**

ครูอาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. แนะนำดี ๒. ให้เรียนดี ๓. บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี ๔. ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย ๕. ทำความ ป้องกัน ใน ทิศทั้งหลาย ศิษย์ นักเรียน นิสิต นักศึกษา ปฏิบัติต่อครูอาจารย์โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. ลูก ขึ้น ยืนรับ ๒. เข้าไปคอยรับใช้ ๓. การเชื่อฟัง ๔. ดูแลประณินับดี ๕. เรียนศิลปวิทยาโดย เคารพ<sup>๑๖</sup>

ครูอาจารย์มีบทบาทมากในโรงเรียนสถาบันการศึกษา บทบาทที่ครูอาจารย์จะต้อง กระทำต่อศิษย์ ในสถานศึกษา จะต้องเป็นบทบาทของครูที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สม่่าเสมอต่อเด็ก แม้ จะทำโทษเด็ก ว่ากล่าว ตาหนิดเตียน หรือการลงทัณฑ์ ครูอาจารย์จำต้องมีเหตุผล ไม่แสดง ความ โมโห น้อยใจออกมา ควรรู้จักวิธีอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ ให้เข้าใจเจตนาที่ดีของครู ว่าการทำ โทษนี้ เพื่อหวังให้ลูกศิษย์ดีต่อไปในอนาคต การทำโทษควรเป็นการทำโทษที่เป็นการสร้างสรรค์ ไม่ใช่ การทำลายให้เด็กเจ็บตัว เป็นต้น หรือว่ากล่าวเด็กด้วยการใส่อารมณ์ โมโหและพูดจาอย่าง รุนแรง ไม่สุภาพ ฉะนั้นครูจะต้องเป็นครูแบบที่ดีให้กับศิษย์ในสถานการศึกษาในทุกๆ อิริยาบถ ไม่ว่าจะเป็น แต่งกาย นิสัย การสอน การพูดคุย การขยันหมั่นเพียรการปฏิบัติตนตรงต่อเวลา

การเอา ใจใส่ การอบรมสั่งสอนศิษย์ ครูจะต้องกระทำสม่ำเสมอ และจะต้องสร้าง สัมพันธภาพกับลูกศิษย์ ทุกคนในชั้น เท่านั้นไม่พอจะต้องสร้างสัมพันธภาพไปถึงพ่อแม่ด้วย และมี สัมพันธภาพกับเพื่อน ครู ภารโรง ผู้บังคับบัญชาด้วย ตลอดจนประชาชนในชุมชน สิ่งใดที่กระทำ แล้วถือว่าเป็นการ สร้างสรรค์ เป็นการพัฒนาให้สังคมเจริญ ครูควรกระทำสิ่งนั้น เช่น ให้ความ ร่วมมือต่อสังคม ทำบุญ อบรมสั่งสอนศิษย์ และประชาชนในสังคมในชุมชน มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีความ สุภาพ มีศิลปในการสนทนา รู้จักชนะใจคน มีน้ำใจ มีวิธีการพัฒนาโรงเรียนให้ เจริญ จัดบริการ เน้นแนวที่ดีให้เด็กและประชาชน เป็นตัวอย่างที่ดีในการรักษาความสะอาดของ ห้องเรียน บริเวณ โรงเรียน ห้องอาหาร ห้องสมุด มีความขยันหมั่นเพียรในการสอน และการ

<sup>๑๕</sup> ที.ป.า.(ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

<sup>๑๖</sup> ที.ป.า.(ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๓.

ประเมิณผล และ ติดตามผลนักเรียน จัดสวัสดิการที่มีประโยชน์ให้เด็กและผู้ปกครอง จัดโครงการที่เป็นการพัฒนา ต่อบุคลิกภาพ พัฒนาบ้านเรือน พัฒนาการเกษตร และสหกรณ์ให้ประชาชน เป็นโครงการร่วมกัน กับชุมชน เป็นต้น<sup>๑๑</sup>

### ค) หน้าที่ของศิษย์ที่พึงปฏิบัติต่อครู – อาจารย์

พึงบำรุงอาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวาโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑. ลูกขึ้น ยืนรับ ๒. เข้าไปคอยรับใช้ ๓. การเชื่อฟัง ๔. ดูแลปรนนิบัติ ๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ<sup>๑๒</sup>

กิจกรรมที่โรงเรียนกุสุมาวาสามัถยิกจัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนแสดงความเคารพ ก็เพื่อที่จะให้นักเรียนทุกคนมีจรรยาบรรณที่อ่อนโยน และมีความกตัญญูรู้คุณบิดามารดา ผู้มีอุปการคุณ ครูอาจารย์ และบุคคลที่ควรให้ความเคารพ ซึ่งเป็นการแสดงออกของผู้ที่ได้รับกรศึกษาอบรม และเป็นผู้มีวัฒนธรรมอันดีงาม ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่นักเรียนทุกคนจะต้องปฏิบัติจนเป็นนิสัย มีแนวทางการปฏิบัติของนักเรียนในการจัดกิจกรรมเคารพบิดามารดา และครูอาจารย์ของโรงเรียนกุสุมาวาสามัถยิก อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้ดำเนินกิจกรรมการเคารพบิดามารดา และครูอาจารย์ โดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด จากการสำรวจข้อมูลพบว่าโรงเรียนจะให้ปฏิบัติในสถานที่และเวลาดังนี้

๑. แสดงความเคารพต่อครูอาจารย์ของโรงเรียนทุกคนด้วยการไหว้<sup>๑๓</sup>

๒. เมื่อนักเรียนนั่งอยู่กับที่ เมื่อครูอาจารย์ผ่านมาในระยะใกล้เคียงให้แสดงความเคารพด้วยการไหว้

๓. ถ้าครูอาจารย์นั่งอยู่หรือยืนอยู่กับที่ เมื่อนักเรียนจะเดินผ่านไปให้ก้มหลังลงเล็กน้อย พองาม

๔. เมื่อนักเรียนเดินสวนทางกับครูอาจารย์ ให้แสดงความเคารพด้วยการยืน แล้วจึงเดิน ต่อไป เมื่อครูอาจารย์พูดกับนักเรียนคนใดนักเรียนคนนั้นต้องยืนอยู่ในท่าที่สำรวม แต่ถ้าอาจารย์นั่งให้นักเรียนนั่งคุกเข่า

๕. การแสดงความเคารพครูอาจารย์ นอกโรงเรียน พึงทำความเคารพด้วยการไหว้ และกล่าวคำว่า “สวัสดีครับ” “สวัสดีค่ะ”

<sup>๑๑</sup> จุฬา บุรีภักดี, มนุษยสัมพันธ์สำหรับครู, พิมพ์อัดสำเนาครั้งที่๓, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, ๒๕๓๕), หน้า ๓.

<sup>๑๒</sup> ที.ป.า.(ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๓.

<sup>๑๓</sup> สัมภาษณ์ ค.ญ.สุรภา ศิริพันธุ์, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

๖. การแสดงความเคารพของนักเรียนที่แต่งเครื่องแบบลูกเสือ เนตรนารี ให้ทำความเคารพตามระเบียบนั้นๆ

๗. เมื่อพบบุคคลภายนอก ซึ่งแต่งกายสุภาพเรียบร้อย เข้ามาในบริเวณพึงทำความเคารพด้วยการไหว้ หรือแสดงอภัยสวัสดีด้วย ภาษ วาจา ที่สุภาพ

๘. การแสดงความเคารพในห้องเรียน เมื่อครูอาจารย์ประจำชั้น หรือประจำวิชา เข้ามาในห้องสอน ให้หัวหน้าบอก “นักเรียน เคารพ” นักเรียนทุกคนยกมือไหว้พร้อมกัน และก้มศีรษะเล็กน้อยและกล่าวคำว่า “สวัสดีครับ (ค่ะ)” โดยนั่งอยู่ในสภาพที่เรียบร้อย และสวยงามในทำนองเดียวกัน เมื่อครูอาจารย์ออกจากห้องให้หัวหน้าบอก “นักเรียนเคารพ” นักเรียนทุกคนยกมือไหว้พร้อมกัน และก้มศีรษะเล็กน้อย พร้อมกล่าวว่า “ขอบคุณครับ (ค่ะ)” ส่วนวิชาภาษาต่างประเทศให้ปฏิบัติตามครูอาจารย์ผู้สอนกำหนดให้

๙. นักเรียนควรทำความเคารพต่อบิดา มารดา หรือผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ ทั้งก่อนมาโรงเรียนและหลังกลับถึงบ้าน<sup>๒๐</sup>

### ๓.๔ การไม่ทำร้ายสัตว์หรือรังแกเพื่อน

การจัดกิจกรรมการไม่ทำร้ายสัตว์หรือรังแกเพื่อนของโรงเรียนคู่สว่างสามัคคี อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้ดำเนินกิจกรรมโดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด จากการสำรวจข้อมูลพบว่าโรงเรียนจะให้ปฏิบัติในสถานที่และเวลาดังนี้

การไม่ทำร้ายสัตว์ หรือรังแกเพื่อนเป็นหลักของควมมีเมตตา กรุณาต่อสัตว์และเพื่อน ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตามเราไม่ควรไปทำร้ายเขาไปรังแกหรือไปเบียดเบียนเพราะการรังแกหรือเบียดเบียนผู้อื่นเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ และการมีเมตตานี้มีอันสงสัมาก ดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

ความรักแบบเมตตา สามารถพัฒนาขึ้นเป็นความรักแบบเมตตาอุปมัญญาได้ โดยใช้หลักพรหมวิหารธรรมอันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแล้วแผ่เมตตาไปทั่วทุกทิศโดยไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ ๗ คือธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐและปฏิบัติต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบไม่มีขอบเขต<sup>๒๑</sup>

<sup>๒๐</sup> คุณพ่อทอง ศรีลาวงษ์ ประธานคณะกรรมการสถานศึกษา โรงเรียนคู่สว่างสามัคคี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

<sup>๒๑</sup> ที.ปา.(ไทย)๑๑/๓๐๘/๒๕๖๐.

พรหมวิหารธรรม หมายถึงธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหม หรือให้เสมอด้วยพรหม ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์<sup>๒๒</sup> ที่เรียกว่าหลักอแปมัญญา ๔<sup>๒๓</sup> ประกอบด้วย

(๑) เมตตา หมายถึง ความรักปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า<sup>๒๔</sup>

ในอภิธรรมปิฎก วิภังค์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเป็นพุทธพจน์เกี่ยวกับ เมตตาว่า “ผู้มีจิตสพรกด้วยเมตตา แผ่ไปยังสัตว์โลกทั้งปวง เหมือนคน เห็นผู้หนึ่งซึ่งเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจแล้ว พึงรักใคร่นั่น”<sup>๒๕</sup>

(๒) กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยให้เขาพ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์เดือดร้อนของปวงสัตว์ในอภิธรรมปิฎก วิภังค์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสเป็นพุทธพจน์เกี่ยวกับกรุณา

“ผู้มีจิตสพรกด้วยกรุณา แผ่ไปยังสัตว์โลกทั้งปวง เหมือนบุคคลเห็นคนผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นที่รักชอบใจ แล้วยินดีด้วยฉะนั้น”<sup>๒๖</sup>

อุเบกขาถือเป็นการรักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง ไม่เข้าข้าง หยุดการขวนขวายที่จะปฏิบัติใน เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แต่กลับเป็นการควบคุมการปฏิบัติตามข้อธรรมที่กล่าวมาไม่ให้เกินขอบเขตจนกลายเป็นเสียธรรม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเป็นพุทธพจน์เกี่ยวกับ เมตตา ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใดพึงให้ทานประมาณ ๑๐๐ หม้อใหญ่ในเวลาเช้านุคคลใดพึงให้ทานประมาณ ๑๐๐ หม้อใหญ่ในเวลาเที่ยง บุคคลใดพึงให้ทานประมาณ ๑๐๐ หม้อใหญ่ในเวลาเย็น บุคคลใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเช้าอย่างน้อยเพียงขณะการหยคน้ำนมโค บุคคลใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเที่ยงอย่างน้อยเพียงขณะการหยคน้ำนมโค หรือบุคคลใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเย็นอย่างน้อยเพียงขณะการหยคน้ำนมโค การเจริญเมตตาจิตนี้มีผลมากกว่าทานที่บุคคลให้แล้ว ๓ ครั้งในวันหนึ่งนั้น

<sup>๒๒</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

<sup>๒๓</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๐๐.

<sup>๒๔</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๐๐.

<sup>๒๕</sup> อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๔๓/๔๒๗.

<sup>๒๖</sup> อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๔๓/๔๒๘.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า ‘เราทั้งหลายจักเจริญเมตตา เจโตวิมุตติ จักทำให้มาก ทำให้เป็นอุทยาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ทำให้ตั้งมั่นสั่งสม ประราภติเธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้’<sup>๒๓</sup>

จากพุทธพจน์นี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าความรักแบบ เมตตา นั้นเจริญเมตตาแม้ชั่วขณะแห่งการหยคน้ำนมโค มีอานิสงส์มากกว่าการให้ทานและการรักษาศีล และยังทรงตรัสเกี่ยวกับอานิสงส์ของการเจริญเมตตา ๑๑ ประการคือ ๑. หลับเป็นสุข ๒. ตื่นเป็นสุข ๓. ไม่ฝันร้าย ๔. เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย ๕. เป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย ๖. เทวดาทั้งหลายคอยเฝ้า ๗. ไฟ ยาพิษ หรือศัตรูร้ายกล้ากรายไม่ได้ ๘. จิตตั้งมั่นโดยเร็ว ๙. สนิหน้าสคติ ๑๐. ไม่หลงลืมสติตาย ๑๑. เมื่อยังไม่แตกตลอดคุณวิเศษอันยอดเยี่ยม<sup>๒๔</sup>

จะเห็นได้ว่า “อัปมัญญา” เป็นความรักที่แท้จริง เป็นธรรมที่แผ่ไปโดยไม่มีประมาณ ไม่มีขอบเขตไปยังมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยใช้หลักธรรม “พรหมวิหาร ๔” อันได้แก่เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นหลักธรรมที่นักเรียนโรงเรียนกู่สว่างสามัคคีนำมาใช้ในการไม่ทำร้ายสัตว์ และรังแกเพื่อน

การจัดกิจกรรมการไม่ทำร้ายสัตว์ หรือรังแกเพื่อน ของโรงเรียนกู่สว่างสามัคคี อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้ดำเนินกิจกรรมโดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด จากการสำรวจข้อมูลพบว่าโรงเรียนจะให้ปฏิบัติในสถานที่และเวลาดังนี้

๑. หน้าเสาธงหลังเคารพธงชาติก่อนเข้าเรียนในภาคเช้า คุณครูจะจัดกิจกรรมอบรมนักเรียน ใช้เวลาประมาณ ๓-๕ นาที

๒. โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมที่สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมเช่น กิจกรรมโฮมรูม เรื่องราวที่เกี่ยวกับตัวเด็ก เกี่ยวกับบุคคลและสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติรอบตัว นิมนต์พระมาแสดงธรรมะให้นักเรียนฟัง ทำสมาธิหรือนั่งสมาธิ เป็นต้น

๓. กิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ เช่น กิจกรรมวันไหว้ครู กิจกรรมวันเด็ก กิจกรรมวันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา กิจกรรมวันพ่อแห่งชาติ กิจกรรมวันแม่ กิจกรรมวันลอยกระทง เป็นการสร้างลักษณะนิสัยที่ดีให้เห็นความสำคัญ และสร้างความรักสามัคคีในโรงเรียน เป็นต้น

๔. โครงการเสริมสร้างระเบียบวินัยในโรงเรียน เช่น กิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน กิจกรรมรักการอ่าน พี่สอนน้อง เป็นต้น<sup>๒๕</sup>

<sup>๒๓</sup> ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๒๖/๓๑๕.

<sup>๒๔</sup> อ.เอกาทศก. อ. (บาลี) ๓/๑๕/๓๘๕.

<sup>๒๕</sup> สัมภาษณ์ ค.ญ.จุฑามาศ ราชเพ็ง, นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

### ๓.๕ การเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญทางชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

การจัดกิจกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญทางชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ของโรงเรียนกุสุมาวาศรัคคี อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้ดำเนินกิจกรรมโดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด จากการสำรวจข้อมูลพบว่าโรงเรียนจะให้ปฏิบัติในสถานที่และเวลาดังนี้

สถานศึกษาจะไม่ตั้งหน้าตั้งตาสอนเฉพาะวิชาการเท่านั้น การสอนเกี่ยวกับเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจะทำให้คนเป็นคนโดยสมบูรณ์ ผู้ที่เรียนเก่ง ความรู้ดี แต่มีพฤติกรรมไม่ดี ขาดวินัย ขาดคุณธรรม จะไม่เป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จะเริ่มตั้งแต่เด็กนักเรียนชั้นอนุบาล จนถึงประถมปีที่ ๖ เพราะประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรมหน้าเสาธงมีมากมาย ได้แก่ ได้รับการปลูกฝังให้มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นหน้าที่ที่กระทำอย่างต่อเนื่องทุกวัยของผู้เรียน ได้รับข่าวสาร ที่ถือปฏิบัติร่วมกัน ข่าวจากงานต่างๆ เช่น งานวิชาการ งานกิจกรรม งานปกครอง งานวัดผลประเมินผล เป็นต้น นักเรียนได้แสดงออกของนักเรียน นักศึกษาด้านการเป็นผู้นำ ด้านความคิดเห็น ความกล้าในสิ่งที่ถูกต้องและที่ควรกระทำ เป็นการฝึกความเป็นผู้นำให้กับนักเรียนนักศึกษา และได้รับการอบรมคุณธรรม จริยธรรม เช่น ระเบียบว่าด้วยเรื่องต่างๆ นอกจากนั้นยังมีความสำคัญในหน้าที่ ความซื่อสัตย์ ความอดทนอดกลั้นและอดออมการสร้างวินัย การเสียสละ ความขยันหมั่นเพียรการทำความเคารพ ความกตัญญูกตเวที การต่อต้านยาเสพติดให้โทษทุกชนิด และเรื่องอื่นๆ ที่คุณครูมอบให้ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่นักเรียน นักเรียนต้องรับฟังและนำไปปฏิบัติ และนอกจากกิจกรรมหน้าธงแล้ว โรงเรียนกุสุมาวาศรัคคียังได้จัดกิจกรรมวันสำคัญต่างๆ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีวันมาฆบูชา อาสาฬหบูชา และวันวิสาขบูชา วันรัฐธรรมนูญ วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ๕ ธันวาคมหาราช และสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ ๑๒ สิงหาคมหาราชินี

#### ก) วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้นักเรียนได้แสดงความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์
๒. เพื่อปลูกจิตสำนึกของนักเรียนให้มีความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
๓. เพื่อให้นักเรียนมีความสามัคคี รู้จักเสียสละ และมีความกตัญญูต่อชาติและองค์พระมหากษัตริย์ประมุขของประเทศ
๔. เพื่อให้นักเรียนได้ปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน เพื่อเกิดพระเกียรติและถวายความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์
๕. เพื่อให้ผู้ปกครองและประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมกิจกรรม

๖. เพื่อปลูกฝังให้รู้จักและเข้าร่วมประเพณีทางศาสนาเพื่อให้นักเรียนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ หลีกเลี่ยงอบายมุขและสิ่งเสพติด<sup>๓๐</sup>

### ๓.๖ พุดจาไฟเราะพุดคำสัตย์

การจัดกิจกรรมการพุดจาไฟเราะพุดคำสัตย์ของโรงเรียนคู่สว่างสามัคคี อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้ดำเนินกิจกรรมโดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด จากการสำรวจข้อมูลพบว่าโรงเรียนจะให้ปฏิบัติในสถานที่และเวลาดังนี้ การพุดจาไฟเราะ พุดคำสัตย์ย่อมมีอันสืบส่งมากใครเห็นใครก็รัก<sup>๓๑</sup> ดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

ปียาจา พุดอย่างรักกัน คือ คำสุภาพ ไฟเราะ นำฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความคิดเห็น เห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจรู้จักพุดให้เกิดความเข้าใจดี สมนามสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน<sup>๓๒</sup>

มุสาวาทา เวมณี แปลว่า เว้นจากการกล่าวคำเท็จ คืองดเว้นจากคำพุดที่บิดเบือนจากความจริง โดยจงใจให้ผู้อื่นเข้าใจผิดว่าเป็นเช่นนั้นเช่นแสดงพยานหลักฐานเท็จ มีข้อห้ามดังต่อไปนี้

ก) มุสา หมายถึง การพุดเท็จ และมีองค์ประกอบอยู่ ๗ ประการคือ

(๑) ปด ได้แก่การพุดตรงข้ามกับความจริง เช่นเห็นแล้ว พุดว่าไม่เห็น รู้อยู่ พุดว่าไม่รู้

(๒) ทนสาบาน ได้แก่ทำผิดแล้วไม่ยอมรับว่าผิด

(๓) ทำเล่ห์กระเท่ห์ ได้แก่การอวดอ้างตนว่าเป็นผู้วิเศษ ทำให้คนหลงเชื่อถือและพากันนิยม

(๔) มารยา ได้แก่การเสแสร้งทำกริยาให้ตรงกันข้ามกับความจริง เช่น เป็นคนทุศีล ทำท่าทางเป็นคนมีศีล

(๕) ทำเลศ ได้แก่ การตั้งใจพุดเท็จ คือ พุดเล่นสำนวนให้คู่สนทนาผิดเอง

(๖) เสริมความ ได้แก่พุดเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ให้เลดูว่าเป็นเรื่องใหญ่

(๗) เอาความ ได้แก่การพุดอาศัยข้อมูลเดิม แต่ตัวตัดหัวข้อความที่ไม่ ประสงค์จะให้รู้ออกเสีย เพื่อให้เข้าใจว่าเป็นเรื่องอื่นไป

<sup>๓๐</sup> สรุปความจากการสัมภาษณ์ นายจันทน์ ไชวัน ผู้อำนวยการโรงเรียนคู่สว่างสามัคคี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

<sup>๓๑</sup> นางสาวสุภาวดี เสรีศตกุล ครู โรงเรียนคู่สว่างสามัคคี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

<sup>๓๒</sup> ดูรายละเอียดใน อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/ ๑๒/ ๕๑.

ข) อนุโลมมูสา ได้แก่การพูดไม่จริง แต่พูดไปโดยไม่หวังจะให้ผู้ฟังเชื่อตาม เช่นการพูดประชดประชัน พูดเสียดสี

ค) ปฏิสวระ ได้แก่การสัญญากับผู้อื่นแล้วไม่ปฏิบัติตามคำพูดนั้น หรือว่าปฏิบัติไม่ได้จนทำให้ผู้อื่นเสียผลประโยชน์ ดังมีลักษณะดังต่อไปนี้

(๑) ผิดสัญญา ได้แก่ทั้งสองฝ่ายได้ทำสัญญาแก่กันว่าจะทำเช่นนั้น ๆ แต่อีกฝ่ายหนึ่งบิดพลิ้วไม่ทำตามสัญญา

(๒) เสียสัตย์ ได้แก่ให้คำสัญญาแก่เขาแต่ไม่ได้ทำตาม

(๓) คินคำ ได้แก่รับปากว่าจะทำสิ่งนั้นๆ ให้ภายหลังไม่ทำ<sup>๓๓</sup>

ศีลข้อนี้ขาดได้นั้นต้องประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

(๑) อตถ วตถุ เรื่องไม่จริง

(๒) วิส วาทนจิตต มีจิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน

(๓) ตชฺโช วายาโม มีความพยายามพูดที่เกิดจากจิตนั้น

(๔) ปรสฺส คทตฺตวิชานน ผู้อื่นรู้เรื่องนั้น<sup>๓๔</sup>

นักเรียนโรงเรียนกู่สว่างสามัคคีทุกคน พูดยามีทางเสียง “ครับ” และ “ค่ะ” เสมอพูดจากับเพื่อน ครู และคนอื่นๆ อย่างไพเราะ<sup>๓๕</sup>

### ๓.๗ การแนะนำสิ่งที่เกิดประโยชน์ต่อเพื่อนๆ

การจัดกิจกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมการแนะนำสิ่งที่เกิดประโยชน์ต่อเพื่อนๆ ของโรงเรียนกู่สว่างสามัคคี อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้ดำเนินกิจกรรมโดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด จากการสำรวจข้อมูลพบว่าโรงเรียนจะให้ปฏิบัติในสถานที่และเวลาดังนี้ การแนะนำสิ่งที่เกิดประโยชน์ต่อเพื่อนๆ เป็นคุณสมบัติของการเป็นกัลยาณมิตรที่ดี ซึ่งเป็นมิตรแท้ มีดังต่อไปนี้

คำว่า “กัลยาณมิตร” แปลความหมายคำ “กัลยาณ” ว่า หมายถึง งาม ดี และ “มิตร” หมายถึง เพื่อนรักใคร่ที่สนิทสนมคุ้นเคย ดังนั้น กัลยาณมิตร จึงมีความหมายว่า เพื่อนที่ดี เพื่อนที่

<sup>๓๓</sup> สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๐.

<sup>๓๔</sup> อภ.ส.อ. (ไทย) ๑/ ๑/๒๕๒.

<sup>๓๕</sup> สัมภาษณ์ เด็กหญิงศิริวิภา คาแก้ว, ประธานนักเรียน, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

งาม หรือเพื่อนที่รักใคร่คุ้นเคยที่ดี เพื่อนรักใคร่คุ้นเคยที่งาม หรือ มิตรผู้มีคุณอันบัณฑิตพึงนับ  
จัดเป็น “มิตรแท้” หรือ “มิตรมีใจดี” มี ๔ พวก<sup>๓๖</sup> ได้แก่

๑) มิตรมีอุปการะ : เป็นมิตรมีใจดีโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑.๑ ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว

๑.๒ ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว

๑.๓ เป็นที่พึ่งได้เมื่อมีภัย

๑.๔ เมื่อมีกิจจำเป็นก็ช่วยเรื่องโภคทรัพย์ให้ได้ถึง ๒ เท่าของทรัพย์ที่ต้องการ

๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ : เป็นมิตรมีใจดีโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๒.๑ บอกความลับแก่เพื่อน

๒.๒ ปัดความลับของเพื่อน

๒.๓ ไม่ละทิ้งในยามอันตราย

๒.๔ สละได้แม้ชีวิตเพื่อประโยชน์ของเพื่อน

๓) มิตรแนะนำประโยชน์ : เป็นมิตรมีใจดีโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๓.๑ ห้ามปรามมิให้ทำความชั่ว

๓.๒ แนะนำให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี

๓.๓ ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง

๓.๔ บอกทางสงบสุขหรือทางสวรรค์ให้

๔) มิตรมีความรักใคร่ : เป็นมิตรมีใจดีโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๔.๑ ไม่ยินดีในความเสื่อมของเพื่อน

๔.๒ ยินดีในความเจริญของเพื่อน

๔.๓ ห้ามปรามผู้ที่ินทาเพื่อน

๔.๔ สนับสนุนผู้ที่สรรเสริญเพื่อน

พระพุทธเจ้าได้ตรัสคาถาไว้ว่า “บุคคลที่เป็นมิตรมีใจดี ๔ จำพวกนี้ คือ บัณฑิตรู้อย่าง  
นี้แล้วพึงเข้าไปคบหาด้วยความจริงใจ เหมือนมารดาคบหาบุตรผู้เกิดแต่อกจะนั้น”<sup>๓๗</sup>

### หน้าที่ของกัลยาณมิตร

เป็นส่วนประกอบภายนอก สิ่งที่สำคัญคือ การชักจูงกันในด้านความคิดเห็น ทักษณคติ  
ค่านิยมความรู้ความเข้าใจต่างๆ เรียกว่า ทิฐิ ส่วนความคิดเห็น ทักษณคติ ค่านิยม ความรู้ความเข้าใจที่  
ไม่ถูกต้องมีโทษเรียกว่า มิจาติฐิ ฝ่ายตรงข้าม ความถูกต้อง เป็นประโยชน์เรียกว่าสัมมาทิฐิ เป็น

<sup>๓๖</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๐-๒๖๔/๒๐๕-๒๑๑.

<sup>๓๗</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๑.

มิตรดี มิตรแท้ เรียกว่า กัลยาณมิตร มิตรในเรือนได้แก่ บิดามารดา ครูอาจารย์ ท่านมีอิทธิพลในการชักจูงนำไปในทางสัมมาทิฐิ ในบางครั้งมิตรที่คบหา กลับมีอิทธิพลน้อยไปกว่ามิตรชนิดที่ตัวอยู่ห่างแต่มีพลังแรงเข้ามาถึงใจ คือ มิตรที่มาจากสื่อมวลชนต่างๆ มาจากสิ่งบันเทิง จากหนังสือก่อเป็นปัจจัยการเกิดความเชื่อ ความเลื่อมใส ความนิยมชมชอบ ความซาบซึ้งใจ เรียกว่าศรัทธาดังนั้น ผู้ซึ่งจะทำหน้าที่ชักนำ สั่งสอน ต้องให้ความรู้ความเข้าใจ ความเห็นที่ถูกต้องแม้ผู้ใดมีปัญหาดี แต่เมื่อยังไม่เกิดศรัทธายังไม่ได้ฐานะเป็นกัลยาณมิตรเมื่อศรัทธาแล้ว ใจรับสามารถนำความคิดได้ นำพฤติกรรมได้ ก่อให้เกิดการเลียนแบบ ชักจูงให้รู้จักคิดอย่างถูกต้อง ทำหน้าที่กัลยาณมิตรได้สำเร็จเมื่อเสวนาก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ<sup>๓๔</sup>

วิไลรัตน์ พุทธาภิรมย์ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเป็นกัลยาณมิตรของผู้ประเมินภายนอกตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร” งานวิจัยนี้มีสาระสำคัญคือ หลักธรรมความเป็นกัลยาณมิตร จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติภายนอก คือ บุคลิกภาพภายนอก มีร่างกาย สง่างาม วาจาไพเราะ สุขุมเยือกเย็น เป็นลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการของพระพุทธเจ้า และ คุณสมบัติภายใน เป็นธรรมของคนดี ธรรมของผู้รู้ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษ หรือเรียกว่ากัลยาณมิตรธรรม ๗ ประการ คือ เป็นที่รักที่พอใจ เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่องเป็นผู้อุดหนุนต่อถ้อยคำ เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ และ ไม่แนะนำในทางที่เสื่อม ในขณะที่เดียวกันกัลยาณมิตรต้องถึงพร้อมด้วย ความเชื่อ (ศรัทธา) การสํารวมกาย วาจา ใจ การฟัง (สุตะ) การเสียสละ (จาคะ) ความเพียร (วิริยะ) ความระลึกได้ (สติ) ความตั้งใจมั่น (สมาธิ) ความรอบรู้(ปัญญา) และ ประสานกับคุณธรรมด้านพรหมวิหารธรรม สัมปยุตธรรม สังคหวัตถุ และโยนิโสมนสิการ ซึ่งนับว่าเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่จำเป็น สำหรับคุณสมบัติของกัลยาณมิตร<sup>๓๕</sup>

### ๓.๘ การรู้จักตอบแทนผู้มีพระคุณ

การจัดกิจกรรมการรู้จักตอบแทนผู้มีพระคุณของโรงเรียนกุสว้างสามัคคี อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้ดำเนินกิจกรรมโดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด จากการสำรวจข้อมูลพบว่า พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการรู้จักตอบแทนผู้มีพระคุณ ที่นักเรียนโรงเรียนกุสว้างสามัคคีแสดงออก มีดังต่อไปนี้

<sup>๓๔</sup> พระราชวรมนู (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๖๔๑-๖๔๒.

<sup>๓๕</sup> วิไลรัตน์ พุทธาภิรมย์, “ความเป็นกัลยาณมิตรของผู้ประเมินภายนอกตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (๒๕๔๓), หน้า ๑๒๗.

มีความกตัญญู คือ รู้อุปการคุณ ที่บุคคลอื่นทำแก่ตน เช่น บิดา มารดาครู อาจารย์ และคนอื่น ๆ ที่สุดแม้สิ่งไม่มีชีวิต เช่น ที่อยู่อาศัยถิ่นกำเนิด สถานศึกษา หรือ แม้กระทั่งสัตว์ที่ช่วยประกอบภาระงาน เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ที่ใช้แทนเครื่องจักรกลในสมัยปัจจุบันนี้ การกตัญญูรู้คุณคน นั้นถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม ทั้งในยุคอดีต และปัจจุบัน<sup>๔๐</sup>

ในพระไตรปิฎกได้ยกย่องคนกตัญญู ไว้ดังนี้

๑. เป็นสัตบุรุษ ได้แก่ คนดี มีคุณธรรม เป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา เพราะความกตัญญูกตเวทีเป็นภูมิของสัตบุรุษ

๒. เป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะบุคคลที่มี ความกตัญญูกตเวที ต้องฝึกฝนตนมาดี สามารถยกจิตใจของตนให้สูงส่งได้ ซึ่งมีใจะเกิดขึ้นกับคนทุกคนได้

๓. ประสบแต่ความสุข เนื่องจากประพฤติดนุกตอง ชีวิตจึงมีแต่ความเจริญ และยังนำความสุขมาให้แก่บุคคลอื่น ๆ ด้วย

๔. ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ เพราะเป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง ประกอบด้วยคุณธรรมอันดี และเป็นแบบอย่างแก่คนอื่น ๆ ได้ จึงสมควรได้รับการยกย่องชมเชย

๕. ประพฤติสิ่งที่เป็นอุดมมงคลแก่ชีวิต เพราะความกตัญญูเป็นข้อปฏิบัติที่ก่อให้เกิด สวัสดิมงคลแก่ชีวิต เป็นอุดมมงคลในชีวิต ดังพุทธพจน์กล่าวไว้ “สาธุ สาธุ สารีบุตร เธอเป็นคนกตัญญู เธอจงให้พรหมณ์เฒ่านี้บวชเถิด เขาจักเป็นปุณนิยบุคคล”<sup>๔๑</sup>

“สัตบุรุษเป็นคนกตัญญู เป็นคนกตเวที ความเป็นคนกตัญญู ความเป็นคนกตเวที สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญความเป็นคนกตัญญูและความเป็นคนกตเวทีทั้งหมดนี้เป็นภูมิสัตบุรุษ”<sup>๔๒</sup>

คนกตัญญูกตเวที มีปัญญา มีกัลยาณมิตร และมีความรักดีมั่นคง ช่วยทำกิจของมิตรผู้ตกยากโดยเต็มใจ บัณฑิตเรียกคนเช่นนั้นว่าสัตบุรุษ ผู้ใดประกอบด้วยคุณธรรมทั้งปวงเหล่านี้ คือเป็นผู้มีศรัทธา อ่อนโยน แจกทานด้วยดี รู้ความประสงค์ ศิริยอม ไม่ละคนเช่นนั้นผู้สงเคราะห์มีวาจาอ่อนหวานสละสลวย<sup>๔๓</sup>

<sup>๔๐</sup> คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *วัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๖-๔๗.

<sup>๔๑</sup> บุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๒๑/๒๕๒.

<sup>๔๒</sup> อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

<sup>๔๓</sup> บุ.ชา. ทุก. (ไทย) ๒๗/๗๗-๗๘/๖๐๘.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของกัตถุญญไว้ว่า รู้อุปการะคุณที่ท่านทำให้, (ผู้)รู้คุณท่าน เป็นคำคู่กันกับ กตเวที และได้ให้ความหมายของคำว่า กตเวที ว่า (ผู้)สนองคุณท่าน, เป็นคำคู่กันกับกัตถุญญ<sup>๔๔</sup>

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของกัตถุญญไว้ว่า การระลึกถึงและยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่น ที่มีอยู่เหนือตนเรียกว่า กัตถุญญา (กัตถุญญ) การพยายามทำตอบแทนบุญคุณนั้นๆ เรียกว่า กตเวทีตา (กตเวที) คนที่รู้บุญคุณ เรียกว่าคนกัตถุญญ คนที่ทำตอบแทน เรียกว่าคนกตเวทีที่กัตถุญญ กตเวทีตา หมายถึง ความรู้บุญคุณท่านแล้วทำตอบให้ปรากฏ นี่เป็นธรรมประกอบโลกให้เป็นอยู่ได้ และอยู่ได้ด้วยความสะดวก<sup>๔๕</sup>

พระเทพวิสุทธิเมธี กล่าวถึงคำว่ากัตถุญญกตเวที เป็นคำที่มาด้วยกัน เมื่อกล่าวถึงความกัตถุญญ ก็ต้องกล่าวถึงกตเวทีไปโดยปริยาย เพราะในทางปฏิบัติคุณธรรม ๒ ข้อนี้ไม่สามารถแยกจากกันได้ เมื่อกล่าวโดยสรุป ความกัตถุญญก็คือ ความรู้และการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคล สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อม กตเวที คือ พยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลืออุปการะ ขก้อง บำรุง รักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงาม เพื่อความสุขของสังคม และเพื่อความสมดุลทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม<sup>๔๖</sup>

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่ากัตถุญญกตเวที ไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ หมายถึง ความเป็นคนกัตถุญญกตเวที และได้ให้ความหมายของคำว่า กัตถุญญกตเวที หมายถึง ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทนแยกออกเป็น ๒ ส่วน คือ กัตถุญญรู้คุณท่าน กตเวที ตอบแทนหรือสนองคุณท่าน<sup>๔๗</sup>

จะเห็นได้ว่า ความกัตถุญญกตเวที หมายถึง การรู้คุณของผู้อื่น หรือสิ่งอื่นที่กระทำประโยชน์แล้วแก่ตน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แล้วจดจำและตระหนักในพระคุณนั้น หาโอกาสประกาศและตอบแทนพระคุณ โดยไม่ได้คิดว่าเป็นการใช้นั้นบุญคุณโดยศรัทธาเหมือนอย่างการซื้อขายสิ่งของ กัตถุญญกตเวที แบ่งเป็น ๒ ส่วนดังนี้ กัตถุญญ คือ บุคคลผู้รู้คุณท่าน กตเวที คือ บุคคล

<sup>๔๔</sup> ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๑, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์ สน์, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

<sup>๔๕</sup> พุทธทาสภิกขุ, กัตถุญญกตเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒.

<sup>๔๖</sup> พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), กัตถุญญกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๖-๗.

<sup>๔๗</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

ผู้ตอบแทนหรือสนองคุณผู้มีพระคุณ ในที่นี้ได้กล่าวถึงนักเรียนที่ต้องตอบแทนบุญคุณมารดาบิดาผู้มีพระคุณ ดังนั้นกตัญญูกตเวทิจึงเป็นคุณธรรมที่มนุษย์ต้องมีและถ้าใครมีสิ่งนี้แล้ว ชีวิตของคนนั้นก็จจะรอด กตัญญูอย่างเดียวไม่ได้ต้องมีกตเวทิจด้วย ความกตัญญูจึงต้องไปถึงกตเวทิจ คือต้องมีการกระทำด้วย

### ๓.๕ ความรู้ความเข้าใจ และนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องไปใช้ในการดำเนินชีวิต

เพื่อให้ นักเรียน เยาวชนและประชาชนได้เสริมสร้างประสบการณ์และพัฒนาการเรียนรู้แก่นแท้ของหลักธรรมจากศาสนวัตถุ และศาสนสถาน นำไปสู่การเรียนรู้ศาสนธรรมที่มีคุณค่าต่อการนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต มีการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเองและมีคุณธรรมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต ได้รับความรู้ด้านหลักธรรมทางศาสนาจากการเข้าร่วมกิจกรรม สามารถนำหลักธรรมทางศาสนาที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีการช่วยเหลือเผื่อแผ่และแบ่งปัน มีการถ่ายทอดทัศนคติและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ตลอดจนเสริมสร้างคุณธรรมในด้านต่างๆ

### ๓.๑๐ การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนา

การจัดกิจกรรมการเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนาของโรงเรียนกุสุมาวาสสามัคคี อำเภอหนองม่วง จังหวัดขอนแก่น ได้ดำเนินกิจกรรมโดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด จากการสำรวจข้อมูลพบว่า การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนาจะกระทำกันในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา และวันอาสาฬหบูชา โดยจะนำนักเรียนไปทำบุญตักบาตรตอนเช้า และไปเวียนเทียนที่วัดกุสุมาวาส<sup>๔๘</sup>

### ๓.๑๑ การทำบุญตักบาตร

การจัดกิจกรรมการรู้จักตอบแทนผู้มีพระคุณของโรงเรียนกุสุมาวาสสามัคคี อำเภอหนองม่วง จังหวัดขอนแก่น ได้ดำเนินกิจกรรมโดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด จากการสำรวจข้อมูลพบว่า

การร่วมกิจกรรมของนักเรียนโรงเรียนกุสุมาวาสสามัคคีพบว่า การทำบุญตักบาตรเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่นักเรียนพึงปฏิบัติเพื่อเพิ่มการรู้จักความเสียสละ รู้จักการทำทาน เพราะว่าเมื่อ

<sup>๔๘</sup> สัมภาษณ์ เด็กชายจิรวุฒน์ แสนเมือง, นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

นักเรียนได้ทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นักเรียนก็เกิดความสุขใจ รู้สึกเอิบอิ่มใจ<sup>๔๘</sup>

๑) การทำบุญตักบาตรด้วยข้าวน้ำโภชนาหาร เช่น ข้าวปลาอาหาร นม ปลากระป๋อง บะหมี่แห้งเป็นต้นเชื่อว่าได้ทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุในขอवादด้วยการให้ทาน

๒) การทำบุญตักบาตรกิลีส วิธีทำ คือ ให้นักเรียน เขียนความเครียดที่ตนสัมผัสไม่ว่าจะเครียดสาเหตุใดๆ ก็ตาม ใส่กระดาษที่ครูและพระพี่เลี้ยงเตรียมไว้ให้ หรืออาจจะเขียนความต้องการต่างๆ ของตนแต่ไม่ประสบความสำเร็จ เช่น อยากได้คะแนนเกรด เอ แต่กลับได้ บีหรือ ซี เป็นต้น จึงทำให้เครียด ลงไปในบาตรที่พระพี่เลี้ยงจัดไว้ เสร็จแล้ว จึงรวบรวมนำกระดาษที่ตนและเพื่อนๆ เขียนไว้ทั้งหมด มาทำพิธีบังสุกุลตาย เพื่อให้ความเครียดหรือความของการของตนที่ไม่สมหวังนั้นถูกเผาพร้อมกับกระดาษ แต่กิจกรรมนี้จะจัดเอาไว้ในวันเข้าค่ายเท่านั้น<sup>๔๙</sup>

ในกรณีทั้ง ๒ ดังกล่าวนี้นักวิจัยมีข้อสังเกตว่า เป็นการทำให้นักเรียนมีจิตเป็นกุศล รู้จักการทำทาน ตามหลักพระพุทธศาสนา และเชื่อมั่นในใจของตนที่จะต่อสู้กับปัญหาความเครียด เพราะเชื่อว่า หากตนมีบุญให้ทานดีแล้ว ทำสิ่งใดก็จะสำเร็จผล อีกทั้งยังเป็นการบำบัดทางจิตอีกอย่างหนึ่งที่ได้ผล ทำให้ความเครียดในนักเรียนลดลงอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนั้น กิจกรรมตักบาตรนักเรียนจะได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันการตักบาตรเป็นการแบ่งปัน ลดความเห็นแก่ตัวดำรงพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นการเสียสละวัตถุสิ่งของแก่บุคคลอื่นในสังคม (คือ นักเรียนมีจิตสาธารณะและจิตอาสาในตัวเอง)<sup>๕๐</sup>

### ๓.๑๒ การเข้าค่ายอบรมจริยธรรม

การจัดกิจกรรมการเข้าค่ายอบรมจริยธรรมของโรงเรียนกุสุมาวาสามัคคี อำเภอหนองพอง จังหวัดขอนแก่น ได้ดำเนินกิจกรรมโดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด จากการสำรวจข้อมูลพบว่า กิจกรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในการลดความเครียดของนักเรียน ก็คือ การเข้าร่วมโครงการเข้าค่ายพุทธบุตร โดยมีคณะผู้บริหาร คณะครูอาจารย์ที่ปรึกษา พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนหรือพระพี่เลี้ยง ตลอดจนผู้ปกครองของนักเรียน ผู้นำชุมชนต่าง ได้ร่วมมือร่วมใจในการจัด มีวัตถุประสงค์สำคัญในการเข้าค่ายมีขั้นตอนต่างๆ โดยสังเขป<sup>๕๑</sup>

<sup>๔๘</sup> สัมภาษณ์ เด็กชาย ชีรรัตน์ อินทร์นาง , นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

<sup>๔๙</sup> สัมภาษณ์ เด็กชาย ธนิต บุญหลัง , นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

<sup>๕๐</sup> สัมภาษณ์ เด็กหญิงเกษรา กัญญาบัณฑิต นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

<sup>๕๑</sup> สัมภาษณ์ นายจันทน์ ไซวัน, ผู้อำนวยการโรงเรียนกุสุมาวาสามัคคี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

๑) ความคาดหวังต่อตนเอง ได้แก่ นักเรียนสามารถปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ เป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา เป็นคนดีมีคุณธรรมดำเนินชีวิตด้วยเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุข<sup>๕๓</sup>

๒) ความคาดหวังต่อผู้อื่นมีบิดามารดาและเพื่อน ได้แก่ นักเรียนสามารถปฏิบัติตนให้เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อนได้<sup>๕๔</sup>

๓) ความคาดหวังต่อสถาบันโรงเรียน ได้แก่ นักเรียนมีความตั้งใจศึกษาเล่าเรียนขยันอดทน กตัญญูต่อสถาบันโรงเรียน<sup>๕๕</sup> และสามารถปฏิบัติตนเป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ได้ส่วนนักเรียนคนใดที่ยังมีปัญหาด้านพฤติกรรม ก็ควรนำเข้าค่ายฝึกอบรมคุณธรรมอีกครั้ง เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่นักเรียน<sup>๕๖</sup> โดยสามารถประพฤติตนให้เป็นผู้มีคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ของสังคมไทยได้ต่อไป

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนที่เข้าค่ายพุทธบุตร ได้แก่ การรู้จักไหว้บิดามารดาและบุคคลที่มีอายุมากกว่าตนเอง การรู้จักไหว้บุคคลผู้ที่มีอายุเสมอกัน การรู้จักรับไหว้บุคคลผู้ที่มีอายุน้อยกว่า การรู้จักวิธีประเคนของพระภิกษุ การมีมารยาทในการเวียนเทียนมารยาทในที่ชุมนุมชน มารยาทในการพูดกับผู้อาวุโส การเป็นผู้มีกิริยามารยาท ย่อมก่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามแก่ผู้ปฏิบัติส่งผลให้เป็นคนมีเสน่ห์ อ่อนน้อมถ่อมตน ใครพบเห็นก็เอ็นดู รักใคร่นับถือ ให้เกียรติ อันเป็นเหตุให้คนในสังคมมีความเคารพต่อกันและกันมีความเรียบร้อย เกิดสันติสุขร่วมกัน<sup>๕๗</sup>

### ๓.๑๓ ความซื่อสัตย์สุจริต

การจัดกิจกรรมความซื่อสัตย์สุจริตของโรงเรียนกุสุมาวดี อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้ดำเนินกิจกรรมโดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด จากการสำรวจข้อมูลพบว่าความยุติธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตนับเป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศให้มีความสงบสุข เรียบร้อย ยั่งยืนและมั่นคงทั้งด้านเศรษฐกิจ<sup>๕๘</sup> สังคม การเมืองและการปกครองประเทศใดๆ ที่มีปัญหาเรื่องความไม่เป็นธรรมและการทุจริตคอร์รัปชันย่อมจะไม่สามารถพัฒนา

<sup>๕๓</sup> สัมภาษณ์ เด็กชาขระดิพงษ์ โนนทิง, นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

<sup>๕๔</sup> สัมภาษณ์ เด็กหญิงพรธิชา มีชัย, นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

<sup>๕๕</sup> สัมภาษณ์ เด็กชววิวัฒน์ ชินอ่อน, นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

<sup>๕๖</sup> เด็กหญิงกัลยาณี ดันคำ, นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

<sup>๕๗</sup> สัมภาษณ์ นางสาวสำเนียง ดีโว, ครูโรงเรียนกุสุมาวดี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

<sup>๕๘</sup> สัมภาษณ์ นายกำจร สิทธิจันทร์, ครูโรงเรียนกุสุมาวดี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

ประเทศให้เจริญก้าวหน้าได้ทัดเทียมอารยะประเทศต่างๆ<sup>๕๙</sup> ปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในทุกด้านทั้งในเชิงบวก และเชิงลบที่นำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบและความไม่รับผิดชอบต่องานโดยรวม และก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาความไม่เป็นธรรมและความไม่ยุติธรรมต่างๆ ซึ่งมีแนวโน้มรุนแรงและแพร่ขยายเข้าสู่สังคมไทยมากขึ้นจนเป็นปัญหาสำคัญของชาติอยู่ในขณะนี้

### ก) วัตถุประสงค์

๑. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้รู้จักอยู่ร่วมกับผู้อื่น อย่างสันติบนพื้นฐานของความถูกต้องและเป็นธรรม

๒. เพื่อสร้างจิตสำนึกคุณธรรมของนักเรียน ให้ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาเปรียบผู้อื่น รู้จักจำแนกชั่วดี สามารถแยกแยะความผิดและความถูกต้อง เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันต่อปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน<sup>๖๐</sup>

๓. เพื่อพัฒนาให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต การมีจิตสาธารณะ การรู้รับผิดชอบและมีวินัย และรักความพอเพียง

๔. เพื่อพัฒนาสมรรถนะในการคิดและมีวิจารณญาณในการแก้ไขปัญหาของนักเรียน ให้คิดเป็นและปฏิบัติอย่างถูกต้อง กล้าหาญ และมีคุณธรรม

### ข) กิจกรรม

๑. แข่งขันทายหน้าเสาธง หรือเมื่อเก็บเงินหรือสิ่งของที่ไม่ใช่ของตัวเองก็ให้นักเรียนนำมาแจ้งครู หรือประธานนักเรียน<sup>๖๑</sup>

๒. การยกย่องสรรเสริญผู้ที่ทำความดีต่างๆ โดยเฉพาะผู้ที่แสดงออกซึ่งความซื่อสัตย์สุจริตควรยกย่องนักเรียนของตนเอง คนในสังคมนอกๆ โรงเรียนหรือคนอื่นๆ ตามข่าว เหตุการณ์ ที่ปรากฏ

๓. ให้นักเรียนช่วยกันจัดนิทรรศการแสดงประวัติชีวิต และพฤติกรรมของผู้ที่นักเรียนหรือสังคม หรือองค์กรต่างๆ ยกย่องว่าเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต เป็นระยะๆ

๔. โรงเรียนประกาศยกย่องนักเรียนหรือครู หรือบุคคลในสังคมที่มีพฤติกรรม ความซื่อสัตย์สุจริตให้ปรากฏแก่นักเรียนโดยทั่วไปทุกครั้งที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้น

<sup>๕๙</sup> สัมภาษณ์ นางสาวสุกรา จันทร์ดา, ครูโรงเรียนคู่สว่างสามัคคี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

<sup>๖๐</sup> นายกำจร สิริจันทร์, ครูโรงเรียนคู่สว่างสามัคคี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

<sup>๖๑</sup> สัมภาษณ์ นางลำไย เกลิมเกียรติศักดิ์, ครูโรงเรียนคู่สว่างสามัคคี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

### ๕. ให้นักเรียนตั้งปณิธานของตนเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต<sup>๖๒</sup>

#### โครงการส่งเสริมกิจกรรมส่งเสริมศีลธรรมของนักเรียน

การดำเนินงานในกิจกรรมส่งเสริมศีลธรรมนักเรียนโรงเรียนกู่สว่างสามัคคี อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้จัดทำโครงการและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ดังนี้

#### ผู้รับผิดชอบโครงการ

นายจำนง ไชวัน และคณะครูโรงเรียนกู่สว่างสามัคคีทุกคน

#### หลักการและเหตุผล

การจัดการศึกษาในปัจจุบัน มุ่งเน้นให้สถานศึกษานำระบบพุทธธรรมมาประยุกต์จัดกับระบบการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนดให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติของการเป็นคนดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง

ดังนั้นเพื่อเสริมสร้างหลักสูตร และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงควรมีโครงการเพื่อที่จะเน้นให้นักเรียน ได้ฝึกปฏิบัติ และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

#### วัตถุประสงค์

๑. ครูและนักเรียนเห็นความสำคัญของเรื่อง หลักพุทธธรรม คือนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการเรียนการสอน

๒. ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้พัฒนาตนเองให้เป็นคนดี

๓. เพื่อให้นักเรียนได้นำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน

#### กลุ่มเป้าหมาย

ครูและนักเรียนโรงเรียนกู่สว่างสามัคคี

#### วิธีดำเนินการ/ขั้นตอนการดำเนินการ

๑. ประชุมบุคลากร เพื่อซักซ้อมความเข้าใจวางแผนโครงการ

๒. กำหนดละเอียดโครงการ

๓. แต่งตั้งกรรมการรับผิดชอบกิจกรรม

- กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตาและสงบนิ่ง(สมาธิ)
- กิจกรรมการเคารพบิดา มารดา และครูอาจารย์

<sup>๖๒</sup> นายไพฑูรย์ บัวใหญ่รักษา, ครูโรงเรียนกู่สว่างสามัคคี, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

- กิจกรรมการไม่ทำร้ายสัตว์หรือรังแกเพื่อน
- ร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- กิจกรรมสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- กิจกรรมการพุดจาไพบราษพุดคำสัตย์
- กิจกรรมการแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเพื่อนๆ
- กิจกรรมการรู้จักตอบแทนผู้มีพระคุณ
- กิจกรรมการนำหลักธรรมไปใช้ในการชีวิตประจำวัน

#### 4. สรุปผล ประเมินผล รายงานผลโครงการ

##### ระยะเวลาดำเนินการ

ตลอดปีการศึกษา ๒๕๕๕

##### สถานที่ดำเนินโครงการ

โรงเรียนกุสว้างสามัคคี

##### แหล่งที่มาของงบประมาณ

เงินรายได้หมวดเงินอุดหนุนกลุ่มบริหารทั่วไป (งานส่งเสริมกิจการนักเรียน)

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๕

##### รายละเอียดของงบประมาณ

ใช้งบประมาณและวัสดุค่าใช้สอยและวัสดุการศึกษา

##### ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ

ร้อยละ 80 ของครูและนักเรียนโรงเรียนโรงเรียนกุสว้างสามัคคี เห็นความสำคัญของเรื่องหลักพุทธธรรม ได้พัฒนาตนเองให้เป็นคนดี และสามารถนำหลักธรรมมาใช้ในการชีวิตประจำวันได้

### ๓.๑๔ สรุปการสัมภาษณ์ในกิจกรรมด้านต่างๆ ได้ดังนี้

การไหว้พระ และการฝึกสมาธิ แผ่เมตตา โรงเรียนจะจัดกิจกรรมโดยบูรณาการในการเรียนการสอนและในช่วงเวลาเรียนวิชาจริยศึกษาหรือวิชาพระพุทธศาสนา ครูอาจารย์ผู้สอนจัดเพิ่มเติมกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น การจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย การกล่าวคำอาราธนา และถวายทานต่างๆ การทำวัตรสวดมนต์ การฝึกมารยาทไทย การกล่าวคำถวายตัวต่อพระอาจารย์ ผู้ให้กรรมฐาน การแผ่เมตตา

การเคารพบิดา มารดา และครูอาจารย์ โรงเรียนจัดกิจกรรมโดยให้นักเรียนแสดงความเคารพต่อครูอาจารย์ของโรงเรียนทุกคนด้วยการไหว้เมื่อนักเรียนนั่งอยู่กับที่ เมื่อครูอาจารย์ผ่านมาในระยะใกล้ก็ยืนให้แสดงความเคารพด้วยการไหว้ถ้าครูอาจารย์นั่งอยู่หรือยืนอยู่กับที่ เมื่อนักเรียน

จะเดินผ่านให้ก้มหลังลงเล็กน้อย พองามเมื่อนักเรียนเดินสวนทางกับครูอาจารย์ ให้แสดงความเคารพด้วยการยืน แล้วจึงเดินต่อไป เมื่อครูอาจารย์พูดกับนักเรียนคนใดนักเรียนคนนั้นต้องยืนอยู่ในท่าที่สำรวม แต่ถ้าอาจารย์นั่งให้นักเรียนนั่งคุกเข่าการแสดงความเคารพครูอาจารย์ นอกโรงเรียนพึงทำความเคารพด้วยการไหว้ และกล่าวคำว่า “สวัสดีครับ” “สวัสดีค่ะ”

การไม่ทำร้ายสัตว์หรือรังแกเพื่อน โรงเรียนจัดกิจกรรมโดยสอดแทรกหลักพุทธธรรมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน เช่น อบรมหน้าเสาธง วันสุคติปาฐะ ในชั้นเรียนเป็นต้น การเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญทางชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ โรงเรียนจัดกิจกรรมโดยสอดแทรกหลักพุทธธรรมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน เช่น กิจกรรมหน้าเสาธงตอนเช้า อบรมหน้าเสาธง วันสุคติปาฐะ ในชั้นเรียนเป็นต้น

พูดจาไพเราะพูดคำสัตย์โรงเรียนจัดกิจกรรมโดยนักเรียนโรงเรียนคู่สว่างสามัคคีทุกคนพูดจา มีหางเสียง “ครับ” และ “ค่ะ” เสมอ พูดจากับเพื่อน ครู และคนอื่นๆ อย่างไพเราะการแนะนำสิ่งที่เกิดประโยชน์ต่อเพื่อนๆ โรงเรียนจัดกิจกรรมโดยสอดแทรกหลักพุทธธรรมในการแนะนำสิ่งที่เกิดประโยชน์ต่อเพื่อนๆ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ทั้งในและนอกชั้นเรียน เป็นต้น

การรู้จักตอบแทนผู้มีพระคุณ โรงเรียนจัดกิจกรรมโดยสอดแทรกหลักพุทธธรรมในการรู้จักตอบแทนผู้มีพระคุณ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ทั้งในชั้นเรียน กิจกรรมในวันสำคัญ เช่น วันแม่ วันพ่อ วันไหว้ครู เป็นต้น

ความรู้ความเข้าใจ และนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องไปใช้ในการดำเนินชีวิตโรงเรียนจัดกิจกรรมโดยสอดแทรกหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต และให้นักเรียนปฏิบัติจริง เช่น มัคทายกน้อย กิจกรรมตามประเพณีในชุมชน เป็นต้น